

Nurmonova Zebo Alikovna,
Oila va gender ilmiy-tadqiqot instituti
tayanch doktoranti

XOTIN-QIZLAR IQTISODIY FAOLLI VA IJTIMOY INSTITUTLARDA DISKRIMINATSION ME'YORLAR: XORIY TAJRIBASI

Annotatsiya. *Ushbu maqolada ijtimoiy institutlar va ulardagi xotin-qizlarga nisbatan diskriminatsiya hamda xotin-qizlarning iqtisodiy faolligiga ta'sir qiluvchi kamsituvchi ijtimoiy me'yorlarni tartibga solish bo'yicha xorijiy amaliyotlar haqida so'z boradi.*

Аннотация. *В данной статье рассматриваются социальные институты и зарубежная практика по регулированию дискриминационных социальных норм, затрагивающих экономическую активность женщин и дискриминации женщин в них.*

Annotation. *This article examines social institutions and foreign practice in regulating discriminatory social norms affecting women's economic activity and discrimination against women in them.*

Tayanch so'zlar: *diskriminatsiya, ijtimoiy institutlar, kamsituvchi ijtimoiy me'yorlar, gender indeksi, xotin-qizlar iqtisodiy faolligi, SIGI indeksi.*

Ключевые слова: *дискриминация, социальные институты, дискриминационные социальные нормы, гендерный индекс, экономическая активность женщин, индекс SIGI.*

Key words: *discrimination, social institutions, discriminatory social norms, gender index, women's economic activity, SIGI index.*

Kirish. Dunyoda 30,5 foizdan ziyod oila o'z daromadlarining asosiy manbayi bo'lgan xotin-qizlarning ish haqi hisobiga yashaydi. Yevropada 60,5 foiz oilada xotin-qizlarning daromadlari byudjetning yarmini yoki undan ko'prog'ini tashkil etadi. Dunyoning 142 davlatida o'tkazilgan so'rovnoma natijalariga ko'ra, xotin-qizlarning 29,0 foizi ish haqi to'lanadigan ishda, 41,2 foizi oila a'zolariga g'amxo'rlik qilish va ish bilan band bo'lish, faqat 27,5 foiz xotin-qizlar esa ish bilan band bo'lishni xohlamaydilar [1].

Jahon banki ma'lumotlariga ko'ra, dunyoda xotin-qizlar orasidagi ishsizlik darajasi 5,3 foizni tashkil etadi, Qozog'istonda – 5,6%, Rossiyada – 4%, Ozarbayjonda – 6,5%, Belorusda – 2,8%, Bangladeshda – 6,5%, Xitoyda – 4,3% [2].

Darhaqiqat, butun dunyoda xotin-qizlarning 40 foizi ijtimoiy institutlarda kamsitish darajasi yuqori yoki juda yuqori deb baholanadigan mamlakatlarda yashaydi [3]. Ijtimoiy institutlar jamiyatdagi xatti-harakatlarni tartibga soluvchi rasmiy va norasmiy qonunlar, me'yorlar va amaliyotlarning o'rnatilgan majmuyini anglatadi. Bu institutlardagi diskriminatsiya butun dunyo bo'ylab ayollar duch kelayotgan tengsizliklarning asosini tashkil etadi. Shuning uchun gender tengligiga erishish kamsituvchi ijtimoiy me'yorlarni gender teng huquqli me'yorlarga aylantirishni talab qiladi.

Maqsad va uni asoslash. Iqtisodiy Hamkorlik va Taraqqiyot Tashkiloti (OECD) tomonidan tuzilgan Ijtimoiy institutlar va gender indeksi (SIGI) 179 davlatda ijtimoiy institutlarda xotin-qizlarga nisbatan kamsitishning mamlakatlararo ko'rsatkichlarini belgilab beradi. Indeksning asosiy prinsipi shundan iboratki, ijtimoiy institutlardagi gender muammolari, masalan, ishchi kuchi, qashshoqlik darajasi, ijtimoiy cheklash, ta'lim, zo'ravonlik va hukumatning amaldorlari pozitsiyalari oldidagi zaiflik jamiyatda gender tafovutlariga olib keladi. Qonunlar, ijtimoiy me'yorlar va amaliyotlarni hisobga olgan holda, SIGI siyosatdagi inqilobiy o'zgarishlarni amalga oshirish uchun gender tengsizligining asosiy omillarini qamrab oladigan zarur ma'lumotlarni taqdim etadi.

SIGI indeksi to'rtta tarkibiy indeks(o'lchov)dan iborat. Bular quyidagilar:

1. Oilada diskriminatsiya (kamsitilish) (diskriminatsion oila kodeksi).
2. Jismoniy daxlsizlikni cheklash.
3. Ishlab chiqarish va moliyaviy resurslardan foydalanishning cheklangani.
4. Fuqarolik erkinliklarining cheklangani.

Shunisi e'tiborga loyiqki, kamsitish qonunlari, ijtimoiy normalar va amaliyotlar erkaklar va xotin-qizlar o'rtasida fundamental hamda

***Jahon banki
ma'lumotlariga
ko'ra, dunyoda
xotin-qizlar
orasidagi ishsizlik
darajasi 5,3 foizni
tashkil etadi,
Qozog'istonda –
5,6%, Rossiyada –
4%, Ozarbayjonda
– 6,5%,
Belorusda – 2,8%,
Bangladeshda
– 6,5%, Xitoyda –
4,3% [2].***

***SIGI dasturi
bo'yicha, yer-
mulklarga
va moliyaviy
xizmatlarga
bo'lgan
huquqlarning
cheklanishi
ayollarning
daromad olish
imkoniyatlarini
pasaytiradi,
ayollarning uy
xo'jaligida qaror
qabul qilish
qobiliyatini
pasaytiradi, ayollar
va ularning oilalari
uchun oziq-ovqat
xavfsizligini
oshiradi
hamda ularni
qashshoqlikka
yetaklaydi.***

tizimli farqlarni keltirib chiqaradigan oila institutida kamsitish eng yuqori o'rinda bo'lib qolmoqda. Masalan, haq to'lanmaydigan parvarish va uy ishlarining teng taqsimlanmagan, meros olishning tengsizligi yoki erta va majburiy nikoh.

Shuningdek, SIGI tarkibiy indeksining "Ishlab chiqarish va moliyaviy resurslardan foydalanishning cheklanganligi" (RAPFR) deb nomlangan sub-indeksi xotin-qizlarning muhim ishlab chiqarish va iqtisodiy resurslar va aktivlarga cheklangan egaligi va nazoratini qamrab oladi. Ushbu tarkibiy indeksda, ayollarning mulklarga egalik qilish, ularni nazorat qilish yoki ulardan foydalanish, munosib mehnat va moliyaviy xizmatlardan foydalanish huquqlarini cheklovchi qonunlarni o'z ichiga oladi.

Shuningdek, yerga, uy-joy va boshqa mulklarga egalik qilish yoki qaror qabul qilishda kamsituvchi odatiy amaliyotlar, ayollarning rasmiy mehnatiga nisbatan kamsituvchi amaliyotlar yoki munosabatlar hamda ayollarning mulkka egalik qilishi yoki kredit olishi erkaklar vositachiligida bo'lishi kerakligini ko'rsatadigan ijtimoiy me'yorlarni o'rganadi.

SIGI dasturi bo'yicha, yer-mulklarga va moliyaviy xizmatlarga bo'lgan huquqlarning cheklanishi ayollarning daromad olish imkoniyatlarini pasaytiradi, ayollarning uy xo'jaligida qaror qabul qilish qobiliyatini pasaytiradi, ayollar va ularning oilalari uchun oziq-ovqat xavfsizligini oshiradi hamda ularni qashshoqlikka yetaklaydi.

Ilmiy muammoning tavsifi va yechimi. Ijtimoiy me'yorlarning o'zgarishi ham taraqqiyotga ham muvaffaqiyatsizliklarga olib keldi, ammo ular 2014 va 2022-yillar orasida xotin-qizlarning iqtisodiy imkoniyatlarini kengaytirishga qarshi qarashlar yomonlashganini ko'rsatdi [4]. 2019 va 2023-yillar oralig'ida dunyo bo'ylab tobora ko'proq mamlakatlar xotin-qizlar huquqlarini himoya qiluvchi va ularga teng imkoniyatlar yaratadigan huquqiy islohotlar orqali kamsituvchi ijtimoiy institutlarga qarshi kurashdi.

Biroq xotin-qizlarning yerga egalik qilish huquqlarini mustahkamlash bo'yicha qonunchilikdagi muhim yutuqlarga qaramay, mamlakatlar va mintaqalar o'rtasida sezilarli farqlar saqlanib qolmoqda. Bugungi kunga qadar 164 ta davlat xotin-qizlarning yerga egalik qilish, foydalanish, qarorlar qabul qilish va erkaklar bilan teng shartlarda garov sifatida foydalanish huquqlarini ochiq tan olgan. Biroq kamsituvchi qonunlarning amal qilishi tufayli faqat 52 mamlakatgina ushbu huquqlarni qonunda ham, amalda ham kafolatlaydi.

Haddan tashqari qashshoqlik, ocharchilikni kamaytirish va barqaror jamiyatlarni yaratish xotin-qizlarning yerdan foydalanish va egalik huquqini ta'minlashni talab qiladi. Barqaror rivojlanish maqsadlari orasidagi 132 ta maqsad va 59 ta vazifani xotin-qizlarning yer huquqlarini ta'minlash va himoya qilish yo'lidagi muvaffaqiyatlarsiz erishilishi dargumon. Xotin-qizlarning ishlab chiqarish resurslaridan teng foydalanishini ta'minlash rivojlanayotgan mamlakatlarda xotin-qizlar boshqaruvidagi fermer xo'jaliklarida ishlab chiqarishni 20-30 foizga oshirishi mumkin [5]. Bundan tashqari, xotin-qizlarning yerga egalik qilishlari daromad o'sishi, ularning uy xo'jaliklarida xarid qobiliyati oshishi, bolalarning yaxshi ovqatlanishi va xotin-qizlarning ta'lim olish darajasi oshishi bilan bog'liq.

Xorijiy amaliyotda xotin-qizlarning yerga bo'lgan huquqlari bo'yicha xabardorlik kampaniyalarini rivojlantirish va ijtimoiy institutlar va qonun hujjatlari o'rtasidagi haqiqiy uyg'unlikni ta'minlash uchun jamoat va diniy yetakchilar bilan muloqotni rivojlantirish tavsiya etiladi. Shuningdek, hukumatlarga xotin-qizlarning yerga bo'lgan huquqlarini ro'yxatdan o'tkazishni ko'paytirish uchun er ishtirokida egalik qilishni rag'batlantirish ham tavsiya etiladi. Uganda hukumati qishloq joylarda er-xotinlarga tegishli yerlarni birgalikda ro'yxatdan o'tkazishni rag'batlantirish uchun birgalikda ro'yxatga olinadigan subsidiyalangan yer uchastkalari va maqsadli xabardorlik kampaniyalarini o'z ichiga olgan sa'y-harakatlarni amalga oshirdi. Jahon banki tomonidan ushbu sxemalarni baholash shuni ko'rsatdiki, er-xotinlarning 40 foizi imtiyozlarsiz o'z erlarini birgalikda ro'yxatdan o'tkazishni xohlashadi, ammo 70 foizgacha rag'batlantirish bilan buni amalga oshiradilar [6].

Xotin-qizlarning yer huquqlarini himoya qilishga qaratilgan barcha sa'y-harakatlar joylarda haqiqiy o'zgarishlarga olib kelmadi. Rivojlanayotgan mamlakatlarda qishloq xo'jaligidagi ishchi kuchining 43 foizini va haq to'lanmaydigan (oilada) ishchilarning 65 foizini xotin-qizlar tashkil qiladi va turli qishloq xo'jaligi, jumladan, o'simlikchilik, chorvachilik va baliq yetishtirishda ishtirok etadi [7]. Doimiy kamsituvchi qonunlar va amaliyotlar tufayli dunyo qishloq xo'jaligi yer egalarining atigi 15% xotin-qizlardir, Saudiya Arabistonida 1% dan Kabo-Verdeda 50% gacha. Evropada xotin-qizlar qishloq xo'jaligi yerlari egalarining 20% ni, Amerikada 16%, Afrikada 13%, Osiyoda 12% ni tashkil qiladi [8]. Yer va mulkka egalik darajasining pastligi "aktiv tuzoqqa" yordam beradi, chunki bunday aktivlar ko'pincha moliya institutlari tomonidan garov sifatida talab qilinadi va xotin-qizlarning qarz va kredit olishiga to'sqinlik qiladi.

Xorijiy amaliyotda xotin-qizlarning yerga bo'lgan huquqlari bo'yicha xabardorlik kampaniyalarini rivojlantirish va ijtimoiy institutlar va qonun hujjatlari o'rtasidagi haqiqiy uyg'unlikni ta'minlash uchun jamoat va diniy yetakchilar bilan muloqotni rivojlantirish tavsiya etiladi.

Ko'plab mamlakatlarda qonunlar xotin-qizlarning mulkiy va yerga tegishli bo'lmagan mulklarga egalik qilish, ulardan foydalanish va ularni tasarruf etish bo'yicha qonuniy huquqlarini sezilarli darajada cheklashda davom etmoqda. Dunyo miqyosida atigi 42% davlatlar ham qonunda ham amalda aktivlarga teng huquqlarni kafolatlaydi.

Xotin-qizlarning iqtisodiy imkoniyatlari va farovonligi uchun mol-mulk va aktivlar ega bo'lish muhim ahamiyatga ega. Xotin-qizlarning mulkka egalik qilish, foydalanish va mulkka oid qarorlar qabul qilish huquqlari adekvat turmush darajasiga erishishning hal qiluvchi omili bo'lib, ularning kundalik hayot kechirishi, iqtisodiy va jismoniy xavfsizligi uchun muhim ahamiyatga ega. Mol-mulk va aktivlarni nazorat qilishda erkaklar muhitiga iqtisodiy jihatdan qaram bo'lgan xotin-qizlar OIV bilan kasallanish ehtimoli ko'proq va qashshoqlikka ko'proq moyil bo'ladi.

Ko'plab mamlakatlarda qonunlar xotin-qizlarning mulkiy va yerga tegishli bo'lmagan mulklarga egalik qilish, ulardan foydalanish va ularni tasarruf etish bo'yicha qonuniy huquqlarini sezilarli darajada cheklashda davom etmoqda. Dunyo miqyosida atigi 42% davlatlar ham qonunda ham amalda aktivlarga teng huquqlarni kafolatlaydi. Biroq mulkdan foydalanishda gender tengsizligi hamon hukm surmoqda va xotin-qizlarning ayrim guruhlari alohida qiyinchiliklarga duch kelishmoqda. Xotin-qizlarning o'z nomidan uyga ega bo'lish ehtimoli hali ham erkaklarnikiga qaraganda kamroq, ayollar butun dunyo bo'ylab uy egalarining 21% ni tashkil qiladi, bu Pokistonda 5%, Komor orollarida 73% ni tashkil etadi. Afrikada ro'yxatdan o'tgan uy egalarining atigi 20 foizini xotin-qizlar, Lotin Amerikasi va Karib havzasi mamlakatlarida esa barcha uy egalarining 45 foizini xotin-qizlar tashkil qiladi.

2030-yilgacha barqaror va inklyuziv iqtisodiy o'sishga erishish uchun ayollarni moliya sohasiga kiritish juda muhim. Inklyuziv iqtisodiyotni barpo etish ayollarning nafaqat manfaatdor, balki ijtimoiy va iqtisodiy o'zgarishlarning muhim ishtirokchisi sifatida barcha sohalarda faol ishtirokini taqozo etadi. Ayollarning rasmiy moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlari ularning imkoniyatlarini kengaytirish uchun asos bo'lib, daromad keltiradigan faoliyatga egalik qilish erkinligini ta'minlaydi va ularning o'z aktivlari bo'yicha qaror qabul qilish qobiliyatini oshiradi.

Dunyo bo'ylab qonunlar va siyosat ayollarning rasmiy moliyaviy xizmatlardan teng foydalanishiga yordam beradi. Aksariyat mamlakatlarning qonunchilik bazasi turmush qurgan ayollarga rasmiy moliya muassasasida bank hisob raqamini ochish uchun turmushga chiqqan erkaklar bilan bir xil huquqlarni beradi va deyarli barcha mamlakatlar ayollarga kredit olishdan teng foydalanish huquqini kafolatlaydi. Hukumatlar ayollarning moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini yaxshilash bo'yicha chora-tadbirlar ko'rmoqda: mamlakatlarning 60 foizi ayollarning rasmiy moliyaviy xizmatlardan

foydalanish imkoniyatlarini oshirish uchun maxsus choralarni qabul qilgan.

Biroq ba'zi mamlakatlarda ayollar hali ham moliyaviy inklyuziya uchun to'siqlarga duch kelishmoqda. Misol uchun, uchta mamlakatda bank hisobini ochish uchun hali ham oila boshlig'i yoki erkak vasiyning ruxsati talab qilinadi. 33 mamlakatda odatlar, diniy yoki an'anaviy amaliyotlar yoki qonunlar hali ham ayollarning rasmiy muassasada bank hisob raqami ochish va kredit olish huquqini kamsitadi [9].

Mamlakatlar o'rtasidagi katta tafovutlarga qaramay, ayollar bank hisobiga ega bo'lish imkoniyatini oshiradilar. Global miqyosda ayollar barcha hisob egalarining 45 foizini tashkil qiladi, Yamanda 13 foizdan Filippinda 56 foizgacha. Evropada bank hisoblari egalarining ulushi ayollar va erkaklar uchun tengdir. Biroq boshqa mintaqalarda ayollar hali ham ortda qolmoqda: hisob egalarining 40% va 45% Afrika va Osiyodagi ayollardir [10]. Ba'zi mamlakatlarda bank hisobvarag'iga egalik qilishda gender farqi teskari. Misol uchun, Argentina, Beliz va Rossiyada ayollarning bank hisob raqamlari erkaklarnikiga qaraganda ko'proq. Garchi ko'plab mamlakatlarda ayollarning moliyaviy inklyuziyasi oshgan bo'lsa-da, 2011-yildan beri global gender tafovuti deyarli 7 foizni tashkil etadi va global miqyosda bank xizmatlaridan foydalanmaydiganlarning 56 foizi ayollardir [11].

Kredit olish norasmiy sektorda va qishloq joylarida ishlayotgan ayollar uchun eng katta muammolardan biri hisoblanadi, chunki ko'plab banklar mulk kafolati kabi katta garov talab qiladi. Ayollar odatda rasmiy er egasi emasligi va ular rasmiy moliya institutlariga kira olmasligini anglatadi. Qishloq ayollarida ko'pincha rasmiy hujjatlar (masalan, shaxsiy guvohnomalar, tug'ilganlik haqidagi guvohnomalar) yo'q, bu ham ularning rasmiy moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini bevosita cheklaydi. Ayollarning kredit olish yo'lida masofa, transport yo'qligi, bank to'lovlari va boshqa tegishli xarajatlar kabi geografik va moliyaviy to'siqlar ham mavjud.

Hukumatlar mehnat qonunchiligi doirasida ayollarning iqtisodiy va bandlik sharoitlarini yaxshilash yo'lida muvaffaqiyatga erishdilar, biroq ularning ijrosini ta'minlash muhim muammo bo'lib qolmoqda. Mamlakatlarning qariyb 92 foizi XMTning Teng haq to'lash to'g'risidagi 100-sonli Konvensiyasini (1951) ratifikatsiya qilgan va 82 foizi teng qiymatdagi mehnat uchun teng haq to'lash to'g'risidagi qonun hujjatlarini kiritgan. Bundan tashqari, mamlakatlarning 90% ishda jinsga qarab kamsitishni taqiqlaydi. 107 ta davlatda ishga joylashishdagi kamsitishlarga asoslangan shikoyatlarni qabul qilish, tekshirish, ko'rib chiqish va ijro

Mamlakatlar o'rtasidagi katta tafovutlarga qaramay, ayollar bank hisobiga ega bo'lish imkoniyatini oshiradilar. Global miqyosda ayollar barcha hisob egalarining 45 foizini tashkil qiladi, Yamanda 13 foizdan Filippinda 56 foizgacha. Evropada bank hisoblari egalarining ulushi ayollar va erkaklar uchun tengdir.

Kamsituvchi qonunlar va amaliyotlar teng bandlik imkoniyatlariga to'sqinlik qilishda davom etmoqda. 90% mamlakatlarda ishga joylashishda jinsi bo'yicha kamsitish taqiqlangan bo'lsa-da, ushbu mamlakatlarning 28% ning qonunchilik bazasi keng qamrovli bo'lib, xususan: ish e'lonlarida jinsga ko'ra kamsitmaslik, tanlash mezonlari, ishga qabul qilish, ko'tarish, o'qitish, topshiriqlar va shartnomalarni bekor qilish.

etish vazifasi yuklangan maxsus organlar mavjud. Biroq faqat 27 ta davlat kompaniyalardan ayollar va erkaklarga qanday to'lashlari haqida hisobot berishni qonuniy ravishda talab qiladi va bu mamlakatlardan faqat 20 tasi ishga qabul qilish va ko'tarilishda gender kamsitilgan taqdirda kompaniyalarga jarima soladi.

Kamsituvchi qonunlar va amaliyotlar teng bandlik imkoniyatlariga to'sqinlik qilishda davom etmoqda. 90% mamlakatlarda ishga joylashishda jinsi bo'yicha kamsitish taqiqlangan bo'lsa-da, ushbu mamlakatlarning 28% ning qonunchilik bazasi keng qamrovli bo'lib, xususan: ish e'lonlarida jinsga ko'ra kamsitmaslik, tanlash mezonlari, ishga qabul qilish, ko'tarish, o'qitish, topshiriqlar va shartnomalarni bekor qilish. Dunyoda ayollarning erkaklar bilan bir xil tunda ishlashini taqiqlovchi qonunlardan (51 ta davlat) erkaklar bilan bir xil kasblarni egallashni taqiqlashgacha (88 ta davlat) huquqiy cheklovlar mavjud. Bundan tashqari, 24 mamlakatda ayollar kasb yoki ishni tanlash uchun eri yoki qonuniy vakilidan ruxsat olishlari kerak. 113 mamlakatda odatlar, diniy yoki an'anaviy amaliyotlar yoki qonunlar ayollarning ma'lum kasblarga kirish huquqini kamsitadi va 12 mamlakat ayollarning barcha guruhlarini himoya qilmaydi.

Aksariyat hukumatlar tug'uruq ta'tilini to'lash sxemalarini taklif qilish bo'yicha choralarni ko'rdi, ammo ayollar bandligini himoya qilish hali ham zaif [12]. Deyarli barcha mamlakatlar ish beruvchilardan onalik va tug'ish ta'tilini berishni talab qiladi. Bugungi kunga kelib, 99% mamlakatlarda tug'uruq va tug'ish ta'tillari to'lanadigan sxemalar kafolatlangan, biroq faqatgina 53% davlatlar XMTning Onalikni himoya qilish to'g'risidagi 183-sonli konvensiyasi (2000) talablariga to'liq javob beradi va kamida 14 haftalik haq to'lanadigan ta'tilni taqdim etadi. Bundan tashqari, mamlakatlarning 20 foizi XMTning Onalikni himoya qilish to'g'risidagi 183-sonli konvensiyasini (2000 yil) ratifikatsiya qilgan va 92 foizi ayollarning tug'uruq ta'tilida bo'lganlarida mehnat xavfsizligini himoya qiladi. Biroq, faqat 26% davlatlar ishga qabul qilish yoki lavozimga ko'tarilish jarayonida ish beruvchilarga ayolning homiladorligi yoki farzand ko'rish niyati haqida so'rashni taqiqlaydi.

Ish joyida ham, oilada ham gender tengligini ta'minlash uchun oilaga do'stona siyosatni qabul qilish kerak. Otalik ta'tillari va otalik ta'tillari sxemalari otalarni g'amxo'rlik mas'uliyatini bo'lishishga undash, onalarga mehnatga qaytish va ko'tarilish imkonini berish, shuningdek, gender stereotiplari va tarbiya me'yorlariga qarshi kurashish uchun muhim choradir. Dunyo miqyosida otalik ta'tili 103 ta davlatda mavjud

bo'lib, ulardan 91 tasi pullik huquqlarga ega. Faqat 39 ta davlat, asosan, yuqori daromadli mamlakatlarda pullik ota-ona ta'tilini beradi. Biroq erkaklar otalik yoki ota-onalik ta'tillari huquqlarini, agar mavjud bo'lsa, barchasini olishlari dargumon.

Yakuniy qism. Gender tengsizligining institutsional asoslarini aks ettiruvchi ko'rsatkichlar yetishmasligini hisobga oladigan bo'lsak, yuqorida tahlil qilingan ma'lumotlar hukumatlarni gender tengsizligi bilan bog'liq ijtimoiy institutlarning yangi ko'rsatkichlari ya'ni an'analar, urf-odatlar va madaniy amaliyotlarda, shuningdek, rasmiy va norasmiy qonunlarda ifodalangan doimiy normalar, qadriyatlar va xulq-atvor qoidalarini qayta ko'rib chiqish va tartibga solishda muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, nufuzli xalqaro tashkilotlar hukumatlarga ayollarning iqtisodiy imkoniyatlarini cheklovchi kamsituvchi ijtimoiy institutlar bilan samarali kurashish bo'yicha quyidagi takliflarni berib kelmoqda:

xotin-qizlarning yerga bo'lgan huquqlarini ta'minlash uchun odatiy yoki an'anaviy erga egalik qilish va egalik qilish tizimini fuqarolik qonunchiligi bilan muvofiqlashtirish;

tegishli organlarni xotin-qizlarning mulkiy huquqlarini kamsituvchi odatiy, an'anaviy yoki diniy mulk qoidalarini va rejimlarini bekor qilish va o'zgartirishga undash;

tegishli an'anaviy organlar bilan hamkorlik qilish orqali xotin-qizlarning bank hisobini ochish va kredit imkoniyatlaridan foydalanishga bo'lgan rasmiy huquqlariga zid bo'lgan odatiy va an'anaviy amaliyotlarni qayta ko'rib chiqish.

xotin-qizlarning mehnat imkoniyatlarini cheklovchi kamsituvchi huquqiy qoidalarini olib tashlash;

xotin-qizlarni reproduktiv roli yoki unga bo'ysunadigan iqtisodiy roli (ya'ni, haq to'lanmaydigan oila ishchilari, past mas'uliyatli ishlar) bilan cheklaydigan kamsituvchi ijtimoiy normalarni qayta ko'rib chiqish.

Bugungi kunga qadar Ijtimoiy institutlar va gender indeksida O'zbekiston o'rta ko'rsatkichli davlatlar sifatida baholangan bo'lib, 2019-yilgi hisobotda esa baholanmagan. Markaziy Osiyo bo'yicha Qozog'iston va Qirg'iziston respublikalari gender kamsitilishi past ko'rsatkichli, Tojikiston esa o'rta ko'rsatkichli davlatlar ro'yxatidan joy olgan.

So'nggi yillarda O'zbekistonda gender tenglik bo'yicha salmoqli islohotlar va ishlarning amalga oshirilganini e'tiborga olsak, SIGIning navbatdagi hisobotlarida O'zbekiston ham o'z o'rnini mustahkamlashi, samarali amaliyoti e'tirof etilishi maqsadga muvofiq.

Gender tengsizligining institutsional asoslarini aks ettiruvchi ko'rsatkichlar yetishmasligini hisobga oladigan bo'lsak, yuqorida tahlil qilingan ma'lumotlar hukumatlarni gender tengsizligi bilan bog'liq ijtimoiy institutlarning yangi ko'rsatkichlari ya'ni an'analar, urf-odatlar va madaniy amaliyotlarda, shuningdek, rasmiy va norasmiy qonunlarda ifodalangan doimiy normalar, qadriyatlar va xulq-atvor qoidalarini qayta ko'rib chiqish va tartibga solishda muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. *Towards a better future for women and work: Voices of women and men. MOT Preventing Discrimination, Exploitation and Abuse of Women Migrant Workers: An Information Guide*, 2017.
2. <https://genderdata.worldbank.org/indicators/sl-uem-zs/>
3. [SIGI 2023 Global Report: Gender Equality in Times of Crisis](#)
4. <https://www.oecd.org/stories/gender/social-norms-and-gender-discrimination/sigi/>
5. *FAO (2011), The State of Food and Agriculture: Closing the Gender Gap for Development, Food and Agriculture Organization of the United Nations, Rome, <http://www.fao.org/3/a-y4311e.pdf> (accessed on 26 January 2019).*
6. *Cherchi, L. (2018), "Incentives for joint land titling: experimental evidence from Uganda", Paper presented at the Land and Poverty Conference 2018: Land governance in an Interconnected World, March 19-23, 2018, Washington, DC.*
7. *FAO (2011), The State of Food and Agriculture: Closing the Gender Gap for Development, Food and Agriculture Organization of the United Nations, Rome, <http://www.fao.org/3/a-y4311e.pdf> (accessed on 26 January 2019).*
8. *FAO (2018), Gender and Land Rights Database, <http://www.fao.org/gender-landrights-database/en/> (accessed 12 November 2018).*
9. *World Bank (2018), Global Findex Database,*
10. <https://globalfindex.worldbank.org/> (accessed 12 November 2018)
11. *World Bank (2017), The Global Findex Database 2017: Measuring Financial Inclusion and the Fintech Revolution, The World Bank Group, Washington, DC, <http://documents.worldbank.org/curated/en/332881525873182837/pdf/126033-PUB-PUBLIC-pubdate-4-19-2018.pdf> (accessed on 28 January 2019).*
12. *OECD (2019), Gender, Institutions and Development Database,*
13. <https://oe.cd/ds/GIDDB2019>
14. *OECD (2017), The Pursuit of Gender Equality: An Uphill Battle, OECD Publishing, Paris, <https://dx.doi.org/10.1787/9789264281318-en>*